

Nr 371.

Av herr **Osberg**, angående allsidig utredning samt förslag i fråga om tillsyn över vården m. m. av donerade medel och stiftelser.

En rätt allmän uppfattning har under senare år givit uttryck åt, att vårt donationssystem vilar på allt för godtycklig grund. En mångfald framställningar har gjorts till riksdagen, gående ut på att åstadkomma ordning och reda, närmast med tanke på förvaltning och kontroll.

Emellertid har donationsrörelsen i vårt land nått en stor utveckling, vilket framgår av en jämförelse beträffande stiftelseförmögenheten 1910 och 1928. Det förstnämnda året var summan 329,529,193 kronor och 1928 600 miljoner kronor, enligt aktuarie Yngve Fritzells verkställda utredning för landskommunernas förbund; således en ökning på 18 år med icke mindre än 270 miljoner kronor, alltså i genomsnitt 15 miljoner kronor per år. Med dessa fakta för ögonen måste man nog tänka på andra åtgärder vid sidan av kontrollverksamheten.

Enligt mitt förmenande kan icke statsmakterna ställa sig passiva till denna stora rörelse, som undan för undan i rätt hastigt tempo för över den ena miljonen efter den andra från rörligt till bundet kapital och på samma gång från beskattningsbart kapital till obeskattningsbart. Det torde icke kunna bortresoneras, att skall detta system fritt få fortgå, komma vi in i olidliga förhållanden beträffande en sund utveckling.

De personer, som bliva i tillfälle att överföra kapitalet från fri till bunden form, äro vanligen bosatta i de större städerna, men däremot icke sällan födda och fostrade på landsbygden och i många fall i ekonomiskt hänseende under brydsamma förhållanden, men sedan det lyckats för dessa personer att bilda kapital har minnet slappnat och ögat blivit skumt för de förhållanden, som råda ute på vidderna. Städernas bländande kraft har verkat på dem, så att när stadiet nalkas, när de själva icke längre kunna bliva betjänta av det förvärvade kapitalet, utfärdas ofta testamente till en mångfald olika ändamål och huvudsumman går till de förmögna samhällena, som framgår av följande.

Stitelsekapitalet 1910, som förut nämnts, uppgick till i runt tal 329 miljoner kronor; av detta belopp ägde Stockholm 175 miljoner, Göteborg 41 miljoner och Uppsala 15 miljoner eller tillsammans dessa tre städer 231 miljoner kronor. Denna ständiga utsugning från de produktiva fälten av kapital skall helt naturligt visa sig i det långa loppet vara förkastligt.

Huvudsumman av donerade medel kommer undervisning och barmhärtighet till godo och båda dessa ändamål äro ju behjärtansvärda, men

å andra sidan måste man taga i betraktande, om icke den stora iver för utövande av barmhärtighet borde läggas om i någon mån i den riktningen att hjälpa individerna vid deras start i livet. Om de givmilda inriktade sig på sådan barmhärtighet, skulle det icke bli så stort behov av barmhärtighet i sista stadiet. De gåvor, som nu överlämnas till barmhärtigheten, blir i själva verket fattigunderstöd, om de än gå under ett så förtäckt namn som *pauvres honteux*. Hjälpen kommer i stort sett de rika samhällena till godo, t. ex. Stockholm, som sitter inne med över halva rikets bärkraft i skattehänseende.

Allt för stor iver att anslå medel till den studerande ungdomen kan även få menliga följder. Möjlighet att få många och stora stipendier lockar naturligtvis alltför stort antal in på studiebanan, och följden blir att landet får en överbyggnad som icke underlaget mäktar bära. Påfrestningen har redan gjort sig märkbar och försiktigheten bjuder återhållsamhet, i syfte att skona samhällsbyggnaden från att taga alltför stor skada.

År 1927 väckte jag motion nr 74, vari jag hemställde, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta allsidigt utreda frågan om tillsyn från statens sida över vården och förvaltningen av donerade medel och stiftelser; jämväl undersöka i vilken utsträckning stiftelser böra beskattas och regleras från otidsenliga bestämmelser till tidsenliga sådana; vidare om lämplighet av att tillkommen donation underställs viss myndighet för granskning, innan sådan donation kan äga giltighet.

Den till årets riksdag av Kungl. Maj:t avlämnade propositionen nr 83 med förslag till lag om tillsyn över stiftelser torde för många vara en besvikelse; man hade nog väntat ett förslag av helt annan innebörd än det föreliggande. Visserligen innebär lagförslaget någon förbättring (i nu rådande förhållande) beträffande tillsyn över stiftelser, men denna åtgärd räcker icke, enligt mitt förmenande. Om man tar del av förslagets andra paragraf:

Inledande bestämmelser

finner man att från anmälningsplikt äro undantagna:

- 1) stiftelse, vars styrelse utgöres av statsmyndighet eller vars räkenskaper äro föremål för granskning i riksräkenskapsverket;
- 2) stiftelse, som förvaltas av riddarhusdirektionen eller av akademi eller annan inrättning, för vilken Konungen fastställt stadgar;
- 3) stiftelse, som har av Konungen fastställda stadgar och enligt dem står under särskilt anordnad tillsyn;
- 4) stiftelse, anförtrödd åt ideell förening eller annat samfund;
- 5) stipendiestiftelse vid enskild undervisningsanstalt;
- 6) stiftelse till förmån för medlemmar av viss släkt eller vissa släkter;
- 7) stiftelse, vars förmögenhet ej överstiger femtusen kronor; och
- 8) stiftelse, som genom Konungens förordnande eller stiftarens föreskrift är undantagen från tillsyn enligt denna lag.

När här uppräknade undantag blivit gjorda, har åtminstone det väsentliga av donations- och stiftelsekapitalet befriats från anmälningssplikt. Min uppfattning går ut på att alla stiftelser och donationer skola anmälas och att inregistrering av samtliga skall ske hos centralt ämbetsverk, t. ex. socialstyrelsen eller riksräkenskapsverket. Genom ett sådant förfaringssätt skulle vinnas större översikt beträffande hela donationsförfarandet. Med det omfång denna rörelse fått, måste det ovillkorligen betraktas som ett allmänt intresse.

Det kan icke vara förenligt med en sund rättsuppfattning att t. ex. en person för hundratals år sedan stipulerade villkor, som i alla tider skulle stå orubbade. En person t. ex. donerade för 300 år sedan 1,000,000 kronor för visst ändamål, under villkor att halva avkastningen fick tagas i anspråk varje år för det ändamål donationen avsåg att främja, men den andra hälften av avkastningen skulle fonderas jämte huvudkapitalet för varje år undan för undan, eller för evinnerliga tider som det så ofta heter i donationsbestämmelser. Under den tidsperiod jag här tillåtit mig anföra skulle ju grundkapitalet svällt ut orimligt, och ju längre fram i tiden detta förhållande fick fortgå, ju orimligare skulle ställningen te sig.

Det saknas icke tendenser inom stiftelserörelsen, som peka i den riktning jag här angivit, t. ex. Uppsala universitets jordpolitik. Som regel avsätter den varje år från jorddomänerna ett visst belopp till förvärv av nya jord- och skogsområden. Man kan ju fråga sig om detta är ett fullt lojalt förfaringssätt. Staten får ju varje år täcka det belopp som icke universitetet förmår täcka med egna medel. Avsätter då universitetet varje år visst belopp innan bristen begäres av riksdagen, är det ju staten som varje år donerar till läroanstalten och icke universitetet. Jag kunde även nämna en stipendieinrättning som fonderar en tiotusen kronor varje år av kapitalets avkastning.

Får donationsrörelsen fortgå opåttalt och med den ensidiga uppfattningen, som i allmänhet synes präglade givare, komma orimliga konsekvenser att visa sig. Vad man mest kan vända sig emot, är att givare icke synas vara mäktiga förstå, att deras rikedomar hämtats från de produktiva vidderna och att produktionen varit medlet för dem att bilda kapital; de känna icke den goda regeln att därifrån man skördar, dit bör man också något återbörda.

Glädjande nog kan man finna en och annan donator, som placerar sina medel i produktionens tjänst, men de äro snart räknade. Om man blott kunde få en upplysning till stånd, som kunde öppna ögonen på sådana som äga kapital och icke längre ha behov av detsamma, att lämna medlen till höjande av vårt lands produktion och på samma gång hjälpa de unga ute i bygderna att kunna stanna kvar, där de egentligen höra hemma, vilket även skulle ha det goda med sig att hämma alltför stor invandring till de redan överbefolkade städerna. Kunde man åstadkomma något sådant skulle inte sittande regeringar behöva syssla med exportfunderingar av vårt folkmaterial.

Det är rätt egendomligt att icke Kungl. Maj:t ägnat någon tanke åt beskattning i allmänhet av redan befintligt stiftelse- och donationskapital, när denna rörelse bundit så stor del av landets kapital och när rörelsen ohejdat fortgår. För min del har jag kommit till den fasta uppfattningen att alla stiftelse- och donationsmedel böra statsbeskattas (ej kommunbeskattas). Lämpligen borde sådan beskattning utgå med 1 % på stiftelskapitalet, och borde skattebeloppet ingå i en statens rörlig produktiv fond, som varje år borde stå till riksdagens förfogande till att stödja produktiva företag, som kunde tillfälligtvis vara i brydsamt läge, t. ex. betodling, fiske eller stöd åt ort, som drabbats av missväxt, egnahemsverksamhet o. d.

Den av Kungl. Maj:t till riksdagen överlämnade propositionen nr 83 bör av riksdagen avslås, och bör riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begära ny utredning gående ut på allmän statsbeskattning av befintliga stiftelse- och donationsmedel, fränsett vilket ändamål, de äro avsedda för. Vidare bör tagas under omprövning reglering av otidsenliga bestämmelser beträffande sådana stiftelser, som icke tjäna tidsenliga krav, samt föranstalta om prövning av nytillkomna donationers berättigande.

På grund av det anförda hemställer jag,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t ville låta allsidigt utreda frågan om tillsyn från statens sida — av central myndighet — över vården och förvaltningen av donerade medel och stiftelser; jämväl undersöka reglerings- och granskningsförfarandet enligt ovan angivna grunder; samt för riksdagen framlägga det förslag, som kan av utredningen framgå.

Stockholm den 23 februari 1929.

Oscar Osberg.